

דף שבועי

בס"ד

פרשת וירא, תשפ"ג, מספר 1494

מה עניין שמיטה אצל... סדום ועמורה? גדליה שמעון

על כך נשאלת השאלה, אם הסבר זה של חטאי סדום תואם את פשט הכתובים? נדמה שמפשוט הכתובים עולה הבנה אחרת של החטא. מה הייתה דרישתם של אנשי סדום? "אִיָּהּ הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר בָּאוּ אֵלֶיךָ הַלַּיְלָה, הוֹצִיָּאם אֵלֵינוּ וְנִדְעָה אֲתָם" (בר' יט:ה). אנשי סדום לא ביקשו לגרש את האורחים, אלא לדעת אותם. רש"י על אתר, כמו רוב הפרשנים, מפרש: "ונדעה אתם" – במשכב זכר". מכאן עולה שלכאורה מדובר בחטא בתחום העריות וזהו אכן חטא המאפיין את יושבי כנען באופן כללי, כפי שעולה מההקדמה לאיסורי העריות בספר ויקרא: "וְכִמְעָשָׂה אֶרֶץ כְּנָעַן אֲשֶׁר אָנֹכִי מְבִיא אֲתֶכֶם שָׁמָּה לֹא תַעֲשׂוּ" (וי' יח:ג). סדום הקצינה בתאוות שאפיינו את יושבי כנען. זו הייתה גם ההבנה של לוט את מעשה שכניו, שהרי הוא הציע כחלופה את בנותיו: "הֲיֵהָ נָא לִי שְׂתֵי בָנוֹת אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ אִישׁ אוֹצִיָּאָה נָא אֶתְהֶן אֲלֵיכֶם וַעֲשׂוּ לָהֶן כְּטוֹב בְּעֵינֵיכֶם" (בר' יט:ח). לוט הבין שמה שהניע את אנשי סדום הייתה תאוה יצרית ולא דווקא התנגדות להכנסת אורחים. נראה שכך גם עולה מאחת האנלוגיות הנרחבות והמובהקות בתנ"ך. סיפור פילגש בגבעה (שופטים י"ט) בנוי כולו על השוואה לסיפור סדום ועמורה. האירועים המתוארים לאחר שהאיש הזקן מהגבעה הזמין סוף סוף את המבקרים לביתו מהדהדים את תוצאות האירוח של לוט את המלאכים.

סיפור הפיכת סדום ועמורה מציג את שיא הרוע בהתגלמותו. סדום ועמורה הן אבות הטיפוס וסמל לרשעות מוחלטת ולדיראון עולם. מהי, אם כן, הרשעות הנוראית של סדום ועמורה? מה הוא שיא הרוע מבחינת התורה?
חז"ל דנו בשאלה זו במקומות שונים, ובפרקי דרבי אליעזר תוארה הצעקה המוזכרת בדבר ה' אל אברהם: "אֲרִדָּה נָא וְאֶרְאֶה הַכְּצַעְקָתָהּ הַבָּאָה אֵלַי עִשׂוּ כְּלָה" (בר' יח:כא):

הנה זה היה חטאת סדום... ר' יהודה אומ' הכריזו בסדום כל מי שהוא מחזיק בפת לחם עני ואביון ישרף באש. פלוטית בתו של לוט היתה נשואה לאחד מגדולי העיר וראתה עני אחד מדקדק ברחוב העיר... מה עשתה? בכל יום שהיתה יוצאת לשאוב היתה נותנת בכד שלה מכל מזון ביתה ומאכלת לאותו עני. אמרו אנשי סדום: העני הזה מאין הוא חי? וכשידעו בדבר הוציאו אותה להשרף. אמרה רבון כל העולמים עשה משפטי ודיני מאנשי סדום! ועלתה צעקתה לפני כיסא הכבוד.

לפי ר' יהודה, חטאת אנשי סדום הייתה התנגדותם לנתינת צדקה והוצאתו להורג של מי שמחזיק ידי עניים. כך פירשו גם הראשונים. הרמב"ן כותב (על בר' יט:ה): "כוונתם לכלות את הרגל מביניהם כדברי רבותינו כי חשבו שבעבור טובת ארצם שהיא כגן ה' יבואו שם רבים. והם היו מואסי הצדקה".

* גדליה שמעון, גבעת שמואל.

להבדל מהותי. אנשי הגבעה הסתפקו באונס הפילגש ואז הלכו לנפשם. ברם, אנשי סדום דחו את הצעתו של לוט: "ויפצרו באיש בלוט מאד ויגשו לשבר הדלת" (בר' יט:ט). הם לא קיבלו את ההצעה החלופית של לוט ועמדו על דעתם לפגוע דווקא באורחים. לאור זאת, יש להבין את הדרישה ל"דעת" את האורחים כבאה לא רק מתוך תאוות יצרים. כי אם כך היו פני הדברים, לכאורה צריכים היו אנשי סדום לקבל את הצעתו של לוט. אלא, שהאיום לדעת את האורחים נבע מהרצון להשפילם השפלה שאין כדוגמתה, על מנת להרתיע עניים אחרים מלבוא לעירם, או בלשון חז"ל: "למה לנו עוברי דרכים שאין באים אלינו אלא לחסרינו [מממוננו], בואו ונשכח תורת רגל מארצנו" (סנהדרין קט ע"א). הרצון לפגוע באורחים היה מכוון כדי לייצר הרתעה שלא יעזו זרים ועניים לדרוך בסדום. לוט ניסה להניא אותם מהמעשה הרע אך ללא הועיל. הצעתו לא התאימה למגמת אנשי סדום לפגוע במיוחד באורחים. דווקא ההשוואה בין הסיפורים הדומים של סדום ועמורה ופילגש בגבעה מובילה, אם כן, להבנה שונה של המניע לחטא!

ברצוני להציע תמיכה נוספת ואולי אף מפתיעה לפירוש חז"ל שהחטא של סדום מקורו בסירוב לתת צדקה. ייתכן שחז"ל דייקו זאת גם מעונשה של סדום. כידוע, תורת הגמול של התורה מושתתת על העיקרון של "מידה כנגד מידה".

עונש סדום חריג ואף מפתיע: "ויהפך את הערים האל ואת כל הכפר ואת כל ישב הערים וצמח האדמה" (בר' יט:כה). ה' לא פגע רק ביושבי הערים אלא גם בצמח האדמה! כך מפורש גם בספר דברים: "גפרית ומלח שרפה כל ארצה לא תזרע ולא תצמח ולא יעלה בה כל עשב כמהפכת סדום ועמרה" (דב' כט:כב). מה פשר הפגיעה בכל הצמחייה? למה לא די לפגוע באנשי סדום הרעים והחטאים וכיצד קשור חטאם לאדמה? כדי להשיב על שאלה זו, יש לברר היכן מצאנו עוד מצב שהאדמה לא תזרע?

כאן ברצוני להציע שיש קשר בין העונש של סדום ועמורה לבין שנת השמיטה. גם בשנת שמיטה אין זורעים והאדמה שובתת: "בשנה השביעית שבת שבתון יהיה לארץ שבת לה' שדך לא תזרע" (וי' כה:ד).

בראשית יט:ד-ה	שופטים יט:כב
טַרְסֵם יִשְׁכְּבוּ וְאִנְשֵׁי הָעִיר אֲנָשֵׁי סֹדֹם נִסְבוּ עַל הַבַּיִת מִנְעֵר וְעַד זֶקֶן כָּל הָעָם מִקְצָה. וַיִּקְרְאוּ אֶל לוֹט וַיֹּאמְרוּ לוֹ אֵיךְ הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר בָּאוּ אֵלֶיךָ הַלְלֵלָה הוֹצִיאָם אֵלֵינוּ וְנִדְעָה אֹתָם.	הֲמָה מִיִּטְיָבִים אֶת לְבָם וְהִנֵּה אֲנָשֵׁי הָעִיר אֲנָשֵׁי בְנֵי בְלִיעֵל נִסְבוּ אֶת הַבַּיִת מִתְדַפְּקִים עַל הַדְּלֵת וַיֹּאמְרוּ אֶל הָאִישׁ בְּעַל הַבַּיִת הֲזֶקֶן לֵאמֹר הוֹצֵא אֶת הָאִישׁ אֲשֶׁר בָּא אֵל בֵּיתְךָ וְנִדְעֵנוּ.

גם התגובה של האיש הזקן מזכירה את תגובתו של לוט:

בראשית יט:ו-ח	שופטים יט:כג-כד
וַיֵּצֵא אֱלֹהִים לֹט הַפְּתִיחַ וְהַדְּלֵת סָגַר אַחֲרָיו וַיֹּאמֶר אֵל נָא אַחֵי תִרְעוּ. הִנֵּה נָא לִי שְׁתֵּי בָנוֹת אֲשֶׁר לֹא יָדְעוּ אִישׁ אוֹצִיאָהּ נָא אֶתְהֶן אֵלֵיכֶם וַעֲשׂוּ לָהֶן כַּטּוֹב בְּעֵינֵיכֶם רַק לְאֲנָשִׁים הָאֵל אֵל תַּעֲשׂוּ דָבָר כִּי עַל כֵּן בָּאוּ בְּצַל קִרְתִּי.	וַיֵּצֵא אֱלֹהִים הָאִישׁ בְּעַל הַבַּיִת וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֵל אַחֵי אֵל תִּרְעוּ נָא אַחֲרַי אֲשֶׁר בָּא הָאִישׁ הַזֶּה אֵל בֵּיתִי אֵל תַּעֲשׂוּ אֶת הַנְּבִלָה הַזֹּאת. הִנֵּה בְתֵי הַבָּתּוּלָה וּפְלִגְשָׁהוּ אוֹצִיאָהּ נָא אוֹתָם וַעֲנוּ אוֹתָם וַעֲשׂוּ לָהֶם הַטּוֹב בְּעֵינֵיכֶם וְלֹאִישׁ הַזֶּה לֹא תַעֲשׂוּ דָבָר הַנְּבִלָה הַזֹּאת.

וכך אמנם קורה; הנבלים בגבעה אונסים עד מוות את הפילגש.

אם כן, ניתן לראות גם מהאנלוגיה הזו שהחטא הוא חטא של תאוות יצרים ללא מצרים.

לאור האמור, האם אין זה ברור (בניגוד לפרשנות חז"ל והראשונים) שזהו חטאם של אנשי סדום לפי פשט הכתובים? האם לא כך עולה מדרישת אנשי סדום, מתגובתו של לוט, מהמאפיין הכללי של יושבי הארץ המובא בתחילת איסורי העריות, וגם מההשוואה לסיפור פילגש בגבעה?

לדעתי התשובה היא שלילית, אך יש להשיב על השאלה מנין הבינו חז"ל והרבה מהראשונים הבנה אחרת לגמרי את חטא סדום, ופירשו שהוא קשור לסירוב לתת צדקה ולא לתחום העריות?

כמענה לתמיהה זו, נתחיל עם הטענה לחטא בתחום העריות העולה, כאמור, מההשוואה לסיפור פילגש בגבעה. אין ספק שיש אנלוגיה ברורה בין שני הסיפורים, אך יש לשים לב לא רק לדומה אלא גם

ראו קשר ישיר בין חטא אנשי סדום לנושא שנת השמיטה.

זהו אם כן פשר ה"רעים וחטאים" של סדום. אנשי סדום אכן חטאו בגופם, אך כנראה שלא נחתם גורלם אלא מפני שחטאו גם בממונם ולא רצו להחזיק עניים ולתת צדקה. הם לא החזיקו את העניים למרות כל עושרם בסדום, שהייתה כגן ה'. והתוצאה, שהארץ נהפכה לשממה, לא תזרע ולא תצמיח ו"אז תרצה הארץ את שבתיתה, כל ימי השמה" (וי' כו:לד).

זהו חטאם של סדום וזהו עונשם על דרך ה"מידה כנגד מידה". הם רצו לשמור את כל עושרם החקלאי לעצמם ולא לתת צדקה, וכלשון רמב"ן "היו מואסי הצדקה", ולכן אבדו יחד עם כל צמח האדמה וכל העושר החקלאי. לכן הלשון היא: "וַיִּהְיֶה אֶת הָעָרִים הָאֵל וְאֵת כָּל הַכְּפָר" (בר' יט:כה). ממש בדרך היפוך; מארץ שכולה משקה, הארץ הכי פורייה, לארץ ש"לא יעלה בה כל עשב" (דב' כט:כב).

לסיכום, ראינו שגם מפשט הכתובים ניתן להבין את חטא סדום ועמורה כנובע מהתנגדות לנתינת צדקה ולהכנסת אורחים, כפי שפירשו חז"ל וראשונים. אנשי סדום שישבו על הארץ הפורייה ביותר, כגן ה', לא הכירו במקור עושרם. תגובת חתני לוט לאזהרתו "כִּי מִשְׁחִית ה' אֶת הָעִיר" הייתה: "וַיְהִי כַמְצַחֵק בְּעֵינַי חֲתָנָיו" (בר' יט:יד), והיא מעידה על היעדר אמונה והכרה בה' כמקור כל הטוב והעושר שלהם. כנגד כפירה זו בא-לוהים וייחוס כל העושר ל'כוחי ועוצם ידי', באה מצוות השמיטה ומשרישה בתוכנו את העיקרון של בעלות ה' על הארץ: "וְשַׁבְתָּהּ אֶרֶץ שְׁבַת לָהּ" (וי' כה:ב), ובד בבד וכפועל יוצא מכך מחייבת אותנו לדאוג להחזיק יד עני ואביון: "וְאָכְלוּ אֲבִינִי עִמָּךְ" (שמ' כג:יא).

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

[הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

הצעתנו היא שמתוך העונש על סדום למדו חז"ל על פשר החטא.

אחת מהמטרות המפורשות שהתורה נותנת לשנת השמיטה היא הדאגה לעניים: "וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע אֶת אֲרָצְךָ... וְהִשְׁבִּיעַת תְּשֻׁמְטָנָה וְנִטְשֵׁתָה וְאָכְלוּ אֲבִינִי עִמָּךְ" (שמ' כג:יא). הדמיון בין העונש לסדום, שכלל הפיכת אדמתה לאדמה ש"לא תזרע ולא תצמיח" (דב' כט:כב), לבין מצוות שמיטת קרקעות הוביל לקישור בין השניים. סדום מאסה בצדקה ולא הייתה מוכנה לתת מתבואתה להחזקת אביוני הארץ, ולכן ארצה לא ראויה לתת יותר תבואה ולא יעלה בה כל עשב.

למרבה הפלא ניתן למצוא תימוכין להצעה זו, שיש קשר בין שמיטה לחטאה של סדום, במסכת סנהדרין:

ת"ר אנשי סדום אין להן חלק לעולם הבא שנאמר "וְאֲנָשֵׁי סֹדֹם רְעִים וְחֹטְאִים לֹה' מְאֹד" (בר' יג:יג). רעים בעוה"ז וחטאים לעולם הבא. אמר רב יהודה רעים בגופן וחטאים בממונם. רעים בגופן דכתיב: "ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת וחטאתי לא-להים. וחטאים בממונם דכתיב והיה בך חטא.

ר' יהודה סבור שחטא סדום ועמורה כולל שני מרכיבים, ולומד זאת מכפילות התיאור של הרוע: "רְעִים וְחֹטְאִים לֹה' מְאֹד". המרכיב האחד הוא חטא בגופם, החטא של העריות, הנלמד גם מהלשון הדומה בסיפור יוסף, בתשובתו לאשת פוטיפר: "וְאֵיךְ אֶעֱשֶׂה הָרָעָה הַגְּדֹלָה הַזֹּאת" (בר' לט:ט). ברם, לדעת ר' יהודה, החטא של סדום אינו מוגבל לתחום העריות, אלא כולל מרכיב נוסף; חטא בממונם. מנין למד ר' יהודה שאנשי סדום היו גם רעים בממונם? מתיאורם לא רק כרעים אלא גם כ"חטאים". ומה פשר תיאור נוסף זה? התשובה נלמדת מהפסוק הדרן, למרבה הפלא, בשמיטת כספים: "הַשְּׂמֵר לָךְ פֶּן יִהְיֶה דָבָר עִם לְבַבְךָ בְּלִיעַל לְאֹמֵר קִרְבָּה שְׁנַת הַשְּׁבַע שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה וְרָעָה עֵינֶךָ בְּאֶחִיד הָאֲבִיוֹן וְלֹא תִתֵּן לוֹ וְקָרָא עֲלֶיךָ אֵל ה' וְהָיָה בְּךָ חֹטָא" (דב' טו:ט). יש לשים לב שפסוק זה משלב את שני התארים "רעים וחטאים", המופיעים, כאמור, בתיאור רעתם של אנשי סדום. הרוע כאן שחטאו בגופם בא לשרת את מטרת החטא, רעים בממונם. אם כן, חז"ל